

antihumánus voltát, a telepések beköltöztetését a németek házaiba, az ebből származó kényszereket és hatásukat, a máig tapasztalható, lappangó konfliktusokat. Azt, hogy a németek milyen embertelen körülmények között kényszerültek elhagyni szülőföldjüket és másokra hagyni több generáció munkája eredményeként felhalmozott javukat. Vannak globális adataink arról, hányan távoztak Magyarországról. A korszak és a témakör kutatói összefoglalóan már megállapították, hogy a németek kitelepítésre történő kijelölésében nem politikai szerepvállalásuk, hanem birtokuk mérete játszott nagyobb szerepet, s a nagyobb birtokkal rendelkező családok földjét, házát vették el mások igényeinek kielégítése érdekében. Eddig ismert adataink szerint azonban a birtokos paraszti réteg kisebb mértékben vett részt a Volksbund szervezésében, tevékenységében és a Waffen-SS-ben, illetve annak toborzásában, mint a magyarországi németiség más rétegei. Így az eredetileg megjelölt politikai célokkal és azokat dokumentáló jogszabályokkal ellentétben nagyrészt éppen nem azokat érte sérelem, akik arra a hatalom birtokosainak definíciói szerint rászolgáltak. Azt is mondhatjuk tehát, hogy a földkérdésnek döntő szerepe volt a csökkentett számban kitelepítettek körének meghatározásában.

A konkrét következményekről azonban csak mikrovizsgálatokkal alakíthatunk ki valóban pontos képet. A németek lakta falvak telekkönyvi adatainak, illetve a kitelepítettek névsorának, valamint a Volksbund-tagok, -vezetők és a Waffen-SS-be önként jelentkezettek listáinak tételes vizsgálata, a kitelepített családok birtokai nagyságának áttekintése alapján állapíthatjuk meg biztosan a fenti összefüggés helytálló voltát, illetve azt, hogy mennyiben volt általános, esetleg milyen helyi eltérésekkel érvényesült, s a helyi sajátosságok milyen okokkal magyarázhatók. Miként azt is, hogy a németektől elvett földterületek hány százalékát kobozták el a földosztás kapcsán, s milyen nagyságú területektől fosztották meg őket ezt követően, a nem sokkal később lezajló ki- és betelepítések során. Néhány település vonatkozásában készült ugyan adatfeltárás és elemzés ezekről a tényezőkről, a teljes körű, koncepciózus, egységes [394](#)vizsgálat azonban még el sem kezdődött. [52\(52\)](#) Egy további fontos problémakör szintén feltáratlan még. Nem ismerjük még a középszintű politikai vezetők konkrét tevékenységét és felelősségét, illetve a vidéki közigazgatás pontos szerepét a rendelet végrehajtásában. [53\(53\)](#) Az a következő évek feladata, amit csak aprólékos munkával lehet megvalósítani.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az új magyarországi hatalom az évszázadok óta halmozódó belső szociális problémát, az agrárszegénység kérdését, illetve a lakóhelyükről távozni/menekülni kényszerült magyarok ügyét – mindkét esetben ideológiai megfontolások alapján és politikai céloktól vezérelve – részben a magyar birtokos osztályok, részben azonban a magyarországi németek rovására igyekezett megoldani. Utóbbiak vonatkozásában úgy, hogy a földkérdést összekapcsolták a nemzetiségi kérdéssel, pontosabban: politikai megfontolásaiknak nemzetiségi színezetet adtak. Ezáltal a németiség politikai alapon történő kollektív elítélésén túl a kitelepítésre kijelöltek személyének kiválasztásában döntő szerepet játszott a kisajátítható javak (föld, ház, mezőgazdasági felszerelés) mennyisége. Mindez politikai és nem gazdasági célokat szolgált. Ezáltal pedig nem csak a magyarországi németekre nézve volt tragikus és igazságtalan. A fejlett mezőgazdasági kultúrával rendelkező, hatékonyan termelő német birtokos parasztok elűzése révén a mezőgazdaság teljesítőképességét is rontották, s ezzel súlyos gazdasági károkat okoztak az egész magyar társadalomnak.

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETISÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)⁵⁴

[395](#)Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)⁵⁴⁽⁵⁴⁾

„Szomorú történetek voltak ezek!”

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)54 / A nemzetiségek békés együttélése

A nemzetiségek békés együttélése

Fiedler, Weber, Sterbenz, Handler, Flandorffer, Steeg, Halvax, Bruckner, Holzmann, Steiner: csak néhány a múlt századi soproni családok közül, akik németként a magyarokkal, horvátokkal, zsidókkal békében élve tették a nyugat-magyarországi térség egyik központjává Sopront – Ödenburgot. A „boldog békeidők” elmúlását és a többnyelvű, többkultúrjú város majdani hanyatlását jelző első hajszálrepedések már az 1921-es, Sopron és környéke hovatartozásáról döntő népszavazás előtt jelentkeztek, hogy aztán mind nagyobbá válva szétzilálják a várost.

Sopron 20. századi történelmének „legsűrűbb” és egyik legfájdalmasabb időszaka volt az 1940-es évek második fele. 1944-ben deportálták a kulturális és gazdasági életben egyaránt jelentős szerepet vállaló zsidókat. Nem egészen két esztendővel később, 1946 tavaszán pedig több mint 12 ezer német elűzéséről döntöttek a hatóságok, megtörve ezzel a háborús pusztításokat súlyosan megszenvedő város fejlődését.

A jelen cikk a kiűzött soproni németeknek kíván emléket állítani; rá kíván világítani a „Vertreibung”⁵⁵⁽⁵⁵⁾ okaira, és választ keres arra a megkerülhetetlen kérdésre is, hogy: mindezért kit, vagy kiket terhel a felelősség? A nyugati szövetségeseket? A szovjeteket? Vagy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság és a Szovjetunió által irányított magyar kormányt? Netalán Sopron város és vármegye vezetését?

Ahhoz, hogy valamelyest sikerüljön megérteni a kitelepítéseket, illetve az 1945 és 1946 között Sopronban uralkodó közhangulatot, vissza kell menni egészen az 1921-es népszavazásig. A levéltári adatok mellett pedig segítségül kell hívni a még élő szemtanúkat, és áldozatok visszaemlékezéseit is.⁵⁶⁽⁵⁶⁾ Itt mondok köszönetet Ley Imrének, aki 17 évesen a kitelepítendő listájára került, hogy később, mint munkást mentesítsék. Sokat segített visszaemlékezéseivel Gangl János, aki fiatal vasutasként volt szemtanúja a hatalom által humánusnak mondott német kitelepítéseknek. Köszönet illeti Szalay Nándornét, született Steeg Zsófiát, akit 18 évesen köteleztek kitelepülésre, hogy három hónap után kalandos úton szökjön haza. Felbecsülhetetlen értékű információval szolgált Bruckner Nándor, aki egy poncichter család gyermekeként tapasztalhatta meg a kitelepítések után is folytatódó lelki és fizikai terrort, illetve jogfosztásokat, csak azért, mert németnek született. Végül, de nem utolsó sorban köszönetet szeretnék mondani azoknak a soproniaknak, akik kapcsolataikkal és rövid visszaemlékezéseikkel segítettek munkámat.

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)54 / A fordulópont. Az 1921-es népszavazás és előzményei

396A fordulópont. Az 1921-es népszavazás és előzményei

Sopron az évszázadok során Nyugat-Magyarország egyik legfontosabb gazdasági és kulturális központjává vált, összekapcsolva az ott élő nemzetiségeket: magyarokat, németeket, horvátokat, zsidókat. A békés együttélésnek viszont a németekre nézve voltak – igaz jóval később jelentkező – negatívumai is. Bár 1874-ben megalapították kulturális szervezetüket, a Wirtschaftsbürger Vereint,

érdekvédelem szempontjából mégsem lettek olyan szervezettek, mint a feszültségekkel sokkal inkább terhes nemzetiségi légkörben élő bánáti svábok. Ez pedig az első világháború után megbosszulta magát. Az 1910-es évek legvégén a Sopronban is kieleződő nemzetiségi konfliktusokon a kormányzat – később tanulva a más nemzetiségekkel szemben elkövetett hibáiból – a nyugat-magyarországi németeknek adott autonómiával kívánt úrrá lenni. A frissen életre hívott Ausztria azonban magának követelte Magyarország – zömében németek által lakott – nyugati területsávját, későbbi nevén Burgenlandot, illetve a térség „fővárosának” tartott Sopront. Így a trianoni béketárgyalásokon is terítékre került a régió hovatartozásának problémája. A magyar politikai elit pedig veszni látta a várost.

A kormány úgy érezte, az 1921. december 14-ére kiírt népszavazás lehet az utolsó esélye arra, hogy legalább a magyar nép előtt emelt fővel léphessen ki az elvesztett világháborúból. Az 1920-as népszámlálási adatok – a városban élők 48%-a németnek, 48,8%-a pedig magyarnak vallotta magát, a falvak majd mindegyikében pedig a németek éltek többen – szoros eredményt jósoltak, és az sem volt elképzelhetetlen, hogy a fennmaradó 3,2 százalékban jelentős részt képviselő horvátok a nyugati szomszéd mellett voksolnak. Ilyen végeredménnyel Magyarország is számolt, mint ahogy azzal is, hogy a németiség nem lesz teljesen egységes. A városi, polgárosodott, már nyelvükben is inkább magyarnak mondható, a köztisztviselői karban vagy a hivatalokban elhelyezkedett németek mind jobban kötődtek a számukra állást és életpályát biztosító király nélküli Magyar Királysághoz. A földműveléssel, és azon belül is a szőlészettel, borászattal foglalkozó poncichterek viszont jobban megőrizték német anyanyelvüket, nemzetiségüket. A „határban” elterülő, 200-300 négyszögöles, vagy legfeljebb 2 hektáros földjeik révén napi, nemegyszer pedig rokoni kapcsolatban is voltak a „szomszédban” élőkkel.

„Reggel lovas kocsival lementek a Fertő melletti szőlőbe, ott egész nap kapáltak, és csak este jöttek haza. Akkor is először az állatokat kellett megetetni, majd utána főztek maguknak valamit. Ezért ettek a poncichterek olyan, gyorsan elkészíthető, tápláló ételeket, mint a babsterc. Amely másnap is jó volt, csak be kellett pakolni a Hammerfilternek nevezett kék kötényükbe, és kapálás közben mindig lehetett egy-egy falást enni.”⁵⁷⁽⁵⁷⁾ „A balfi Pihenőkeresztnél volt az első pihenőjük, ahol hajnalban, amikor mentek ki a szőlőbe, megálltak reggelizni: babstercet ettek, és vizet ittak hozzá. Majd mindenki indult tovább a saját szőlőjébe.”⁵⁸⁽⁵⁸⁾ A szőlőből azonban nem minden esetben a poncichterek készítettek bort. „Voltak főlvásárlók, főleg zsidók, mint például a Spitzerék, Pisitzek. Ők vették meg a szőlőt, majd az abból érlelt bort Svájcba exportálták vonatokon, amelyek a Déli állomásról indultak. A poncichterekkel ugyancsak ³⁹⁷üzleti kapcsolatban voltak az olyan borcézárok, mint a Graflek, Alberték, Gősiék, akik a vendéglőkben árulták a bort.”⁵⁹⁽⁵⁹⁾

Nyelvében is sokszínű volt a város. „Sopronban, ha valamelyik fiú megszólalt, rögtön lehetett tudni, hogy hol lakik, mivel foglalkoznak a szülei. A piacon – ahova a környék falvaiból a horvátoktól kezdve a magyarokon keresztül a németekig sokan jöttek árulni – még szembetűnőbb volt ez a nyelvbéli különbség. Volt, aki *Oa*-nak ejtette a német *Eier* szót, míg mások *Eie*-nek mondták. Én egészen harmadik osztályig nem tudtam magyarul – igaz édesapám magyar, édesanyám viszont ágfalvi német leány volt, ezért ha németül mondtam valamit, lehet hogy magyarul feleltem, vagy éppen fordítva.”⁶⁰⁽⁶⁰⁾

A német anyanyelv, nemzetiség és kultúra ápolása azonban nem jelentett egyet az elszakadási szándékkal. Sőt! A népszavazást megelőzően egy negyven gazdából álló küldöttség kereste fel Bethlen István miniszterelnököt, akit biztosítottak hűségükről. Cserébe arra kérték a kormányfőt, hogy tartsa és tartassa be a még a dualizmus korában született, ám mindaddig „elszabotált” nemzetiségi törvényt,⁶¹⁽⁶¹⁾ amely elvileg biztosította a szabad anyanyelvhasználatot, valamint a német kultúra háborítatlan ápolását az iskolákban és a közigazgatásban.⁶²⁽⁶²⁾ Az egyetlen német nemzetiségű és anyanyelvű parlamenti képviselő, a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere, Bleyer Jakab is az elcsatolás ellen

agitált. Igaz hazafias beszédeivel nem biztos, hogy csak használt az ügynek.⁶³⁽⁶³⁾

A népszavazást több, sokszor előre megtervezett, mégis spontánnak beállított, hazafias tüntetés előzte meg. Szeptember 8-án pedig fegyveres összetűzésre is sor került, igaz nem Sopronban, hanem a határhoz közelebb fekvő, németajkúak által lakott Ágfalván. Az utóbb már csataként emlegetett összetűzésben az elszakadást ellenző, részben az ország más részeiből is érkező felkelők egy csoportja csapott össze a Sopron felé tartó osztrák csendőrökkel.

December 14-én ilyen, konfliktusokkal terhelt légkörben járultak az urnák elé a szavazásra jogosult polgárok. A voksolás végeredménye: 15334-en Magyarországra, 8227-en pedig Ausztriára adták le a szavazócédulájukat, 502 szavazatot pedig érvénytelennek nyilvánítottak. A falvakban lakók 54,5 %-a Ausztriára voksolt (másként voksolt a magyarok által lakott Nagycenk, a horvátok lakta Kópháza és a német Fertőboz lakossága), Sopron város polgárainak 72,25 %-a azonban Magyarország mellett döntött.⁶⁴⁽⁶⁴⁾

398 Az eredményt azonban szinte a kezdetektől fogva másként értékelte a nemzetiségekkel a trianoni döntést követően kemény kézzel bánó magyar kormány: azokra a poncichterekre, akik nem elítélhető módon Ausztriára szavaztak, hazaárulóként tekintett. Nem sokkal később pedig már az összes némettel kibővítette a hűtlenek körét. Az államférfiak elfelejtették azt az elhanyagolhatóan tény, hogy a város nem maradhatott volna Magyarországé, ha a németek egy jelentősebb része nem szavaz Ausztria ellen.

Az 1921-es népszavazás azonban annak ellenére, hogy az első világháborút követően a győztes antant hatalmaknak a béketeremtés volt a célja, lényegében nem tartós békét, hanem hosszú, több évtizedig elhúzódó nemzetiségi ellentétet szült. Nem meglepő tehát, hogy Ausztriában bizonyos körök, majd az 1938-ban közvetlen szomszédá váló Harmadik Birodalom néhány politikusa nem vetette el a soproni „fícsak” annektálásának lehetőségét. Azonban míg az előbbi így kívánta helyreállítani a megnehezített gazdasági és kommunikációs kapcsolatokat, addig Hitler már a németajkú város természetes környezetbe történő visszacsatolásáról álmodott.⁶⁵⁽⁶⁵⁾

Burgenland létrehozásával a valamikor egységes régiót kettészakította az új, győztesek által kijelölt határ, a nyugat-magyarországi németekre nehéz idők vártak. A magyar politikai elit továbbra sem tanult a Trianonhoz vezető nemzetiségi politikájából, és megfélemedezett a még Bethlen István által tett ígéretről is. Erőteljes asszimilációba kezdett, amelyet megakadályozni ugyan nem tudott, valamelyest viszont megpróbált csillapítani a polgármester, Sopronyi-Thurner Mihály. A magyarosítási kísérleteket azonban sem Ausztria, sem a megerősödő Németország nem nézte jó szemmel.

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)⁵⁴ / Az (erőszakos) asszimilálás Sopronban 1921 és 1938 között

Az (erőszakos) asszimilálás Sopronban 1921 és 1938 között

A népszavazást követően Sopron megpróbált ugyanúgy élni, mint ahogy azt a „boldog békeidőkben” tette. Továbbra is át lehetett járni dolgozni a határon, vegyes házasságok is kötődtek, amelyeket csak a magyar és az osztrák államigazgatás nehezített meg némileg. A politika és a sajtó szintjén viszont már forrtak az indulatok. Míg Ausztriában hivatalosan is csalást sejtettek az eredmények hátterében, addig a magyarok egyszerűen megfélemedtek a német voksokról. Tovább erősítették a bizalmatlanságot az osztrák újságokban megjelent cikkek, és a politikusok nyilatkozatai is. Többek között ezért is helyezték rendőrségi megfigyelés alá a németnyelvű Oedenburger Zeitungot, amelynek 1923-ban – pángermán eszmék hirdetésének vádjával – a betiltását is kilátásba helyezték. A köztisztviselői kinevezések,

kitüntetések, illetve jutalmak odaítélésekor bevett gyakorlattá vált a szóba került személyek 1921-ben tanúsított viselkedésének átvizsgálása is. Ha egy poncichter akár csak apró jelét mutatta az Ausztria iránti szimpátiának, azonnal nem kapott borkimérési engedélyt, ellehetlenítve ezzel egész családjának megélhetését. Személyi ügyekben a polgármesteri hivatal, és maga a polgármester is rendszeresen igénybe vette a rendőrség információit, nem egyszer pedig a rendőrbesúgók jelentéseit. A nemzetiségi törvényben, és a 4044/1919. 399sz. rendeletben garantált nemzetiségi és nyelvhasználati jogokat sem biztosították maradéktalanul. Például annak ellenére sem vezették németül a közgyűlési jegyzőkönyveket, hogy az akkor hatályos jogszabályok lehetővé tették ezt.⁶⁶⁽⁶⁶⁾ Jellemző kortünet, hogy a német anyanyelvű polgármester is ellenezte a törvény bevezetését. Állami cég alkalmazottja és köztisztviselő is csak akkor lehetett valaki, ha hajlandó volt magyarosítani vezetéknevét. Ugyancsak anyanyelv- és identitásváltásra kényszerített többeket a Vitézi Szék.⁶⁷⁽⁶⁷⁾

A németeknek mégis az fájt a leginkább, hogy a sajtó mellett már az egész magyarság megfedkezett arról a tényről, hogy hűségük nélkül Sopron nem maradhatott volna magyar város. A népszavazást követően feltámadó, mind agresszívabb magyarosítási kísérletekre válaszul a német szavazók az 1922-es nemzetgyűlési választásokon, a kormánypártok többszöri kérése ellenére is azt a szociáldemokrata jelöltet juttatták mandátumhoz, akinek kampánya szinte csak a német nemzetiség problémáiról szólt. A korban elfogadhatatlan, tömeges „baloldali elhajlás” háttérben viszont nem a politikai szimpátia, hanem az elhibázott, Trianon ellenére változatlan kisebbségpolitika állt.

Mivel a választásokat követően sem változott semmi, a németek új segítőtárs után néztek, akit a népszavazás eredményét mindig is megkérdőjelező Ausztria személyében véltek megtalálni. Az 1926. januárjában az osztrák kancellárhoz látogató delegáció már nem csak kérte, hanem egyenesen követelte, hogy Sopront csatolják Ausztriához.⁶⁸⁽⁶⁸⁾ A tárgyalásnak mindössze egyetlen eredménye lett, a városvezetés és a felsőbb politikai körök mellett már a közvélemény is igazolva látta: 1921-ben az összes német az elcsatolást támogatta, ráadásul hozzáállásuk jótányit sem változott. A helyi németiség egyik szellemi vezetőjének tartott Medgyesi Schwartz Alfréd – ahogy azt egyik memorandumában is kifejtette – a helyzet elfajulását a német tannyelvű iskolák beindításával, illetve nemzetiségi választókerületek felállításával vélte megakadályozhatónak, ezek a javaslatok azonban elfogadhatatlanok voltak a magyar kormány és a város hűségére oly’ büszke soproni véleményformálók számára.

A szerencsétlen és sikertelen kiütkeresések közepette biztató lépésekre is sor került. A múlt század óta tevékenykedő kultúregylet, a Wirtschaftsbürger Verein mellett 1925-ben megalakult a Magyarországi Németek Népművelődési Egyesületének (Ungarlandisch Deutscher Volksbildungsverein – UDV) helyi szervezete is, amely születésétől kezdve a megoldatlan hiányosságokkal és problémákkal foglalkozott. Többször sérelmezte a korábban híres német színház elsorvasztását, a német értelmiség elmagyarosítását, és sürgette a poncichterek számára fontos szőlész-borász tanintézet felállítását. Az iskola hiánya miatt a fiatalabb gazdák továbbra csak is csak az idősebbek pincéiben rendezett ad hoc tanfolyamokon sajátíthatták el a borkészítés fortélyait.⁶⁹⁽⁶⁹⁾ Az alapfokú oktatásban is hátrányt szenvedett a németiség. Annak ellenére, ⁴⁰⁰hogy a 4800/1923 sz. rendelet lehetővé tette a szülők szabad iskolaválasztását, mégsem volt miből választani. Menekülő útnak a két tannyelvű iskolák számítottak. „Nem volt német nyelvű iskola. Én III. osztályig olyan iskolába jártam, ahol magyar volt a bevezető nyelv, a többi tantárgyat pedig németül tanultuk. Az iskolában volt némi ellentét a magyar és a német diákok között, minket például svábbbogárnak csúfoltak.”⁷⁰⁽⁷⁰⁾

A helyzet változatlanságát látva Ausztria mellett immár Németország is egyre nagyobb figyelmet fordított Nyugat-Magyarországra. A szoros németországi kapcsolatokkal rendelkező Deutscher Schulverein Südmärk, és az ugyancsak németbarátnak tartott Verein für das Deutschtum im Auslande – a későbbi osztrák Volksbund – egyaránt élénk érdeklődést mutatott a szomszédban élő testvérek

helyzete iránt. Az újságcikkek, és a fenti két szervezet nagygyűléseinek negatív hangneme miatt a magyar külügyminisztérium szinte állandóan tiltakozni és magyarázkodni kényszerült, próbálva tételesen cáfolni az elhangzottakat és leírtakat. Egy ilyen, a külügyet felháborító és a németeket is kínos helyzetbe hozó nyilatkozatot tett a Burgenlandi tartományfőnök-helyettes, Ludwig Leser, aki azt találta mondani: Ausztria soha sem mond le a határ túloldalán rekedt több mint százezer németről.⁷¹⁽⁷¹⁾

Az 1933-as nemzetiszocialista hatalomátvétel után agresszív expanzióba kezdő Német Birodalom 1938-ban megjelent a magyar határon is, ez pedig az országos politikai elitet is megrémisztette.⁷²⁽⁷²⁾ A budapesti német nagykövet, Erdmannsdorf például egy a német külügyminisztérium politikai osztályvezetőjének, Weiszäckernek küldött levelében arra hívta fel Berlin figyelmét, hogy az Anschluss mind szélesebb körben – még a németek politikájával rokonszenvezők között is – azt a nézetet terjesztette el, hogy Magyarországon megjelent a pángermán eszme.⁷³⁽⁷³⁾

A félelem pedig rossz tanácsadó. A nemzetiségi jogok korlátozásának legalább részleges feloldása helyett Sopronban még erőteljesebb, még erőszakosabb asszimilációs politika vette kezdetét. Beindították a leventemozgalmat, az Oedenburger Zeitung pedig újra a németellenes támadások célkeresztjébe került, nem egy esetben még a Hitler-féle politika propagálásával is megvádolták. Egy, a város által készített felmérés is a magyarosítási politikája folytatására ösztönözte a polgármestert, amelynek első eredményeit büszkén tette közzé 1930-ban. Hiszen a tíz évvel korábbi felméréshez képest 1999 fővel, 14 912-re csökkent a németek száma, míg a magyar nemzetiségű lakosság 3151 fővel nőtt. Az 1936-ban megtartott főispáni felügyelet is „örömmel” állapította meg, hogy a magyarság létszáma 25 ezer főre emelkedett, amely az össznépesség durván 63 százalékát tette ki. A közigazgatás számára kedvező eredményeket viszont nem a németek elmagyarosításával, hanem magyar családok betelepülésével sikerült elérni. A nemzetiségi arányoknak kedvezett az a polgármesteri döntés is, amely megakadályozta, hogy a németajkú Bánfalva csatlakozhasson Sopronhoz.⁷⁴⁽⁷⁴⁾ Ezt látva a soproni némettség egy újabb, végzetesnek tűnő és bizonyuló irányba indult el: a nemzeti szocialista eszme egyre népszerűbb lett a kiutat kereső poncichterek körében.

A Harmadik Birodalom agresszív Kelet-Európa politikáját látva Magyarország attól félt, hogy Hitler a határ menti németeket is befolyása alá vonja, és ez végső soron Sopron elcsatolásához vezethet. Hogy ez ne történhessen meg, Budapesten az asszimiláló politika felerősítéséről döntöttek. A törekvés azonban a várttal ellentétes eredményt hozott: az újabb nyomás alá kerülő nemzetiség még inkább befogadó táptalajává vált a nemzeti szocialista és népi német eszméknek.

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)⁵⁴ / A Birodalom szomszédságában. A soproni németek és a Harmadik Birodalom, 1938–1945

A Birodalom szomszédságában. A soproni németek és a Harmadik Birodalom, 1938–1945

„Egészen addig béke és jó viszony volt Sopronban a zsidók, a magyarok és a németek között, amíg be nem vonultak a németek Bécsbe, és Hitler nyüzsögni kezdett: akkor minden megváltozott. Szétszakadt Sopron.”⁷⁵⁽⁷⁵⁾ 1938 novemberében megalakult Budapesten a Volksbund der Deutschen in Ungarn. Fél évvel később, 1939 márciusában pedig már Sopronban és a környező településeken is megkezdte a szervezkedést – igaz egyelőre titokban. A város olyannyira fontos volt az országos lefedettségre törekvő V.D.U.-nak, hogy nemcsak körzeti központnak jelölte ki, hanem nyugat-magyarországi székhelyének is megtette, amely Pozsony, Moson, és Győr, valamint Vas és Zala vármegyék egy részét is magába foglalta. A szervezésben pedig Zwaller Adolf körzetvezető mellett⁷⁶⁽⁷⁶⁾ az az ifj. Tasch Pál jeleskedett,

aki „Faust” fedőnéven az NSDAP nyugat-magyarországi informátora volt.⁷⁷⁽⁷⁷⁾

A soproni alapszervezet 1939. július 1-jén tartotta első hivatalos ülését a német lakosságú Harka (Harkau) melletti Himmelsthranon – Istenszékén található vendéglőben. A V.D.U. összejöveteleit később beköltöztették a Balfi utcai „Steiner-ház” egyik hátsó szobájába, hogy onnan egy ugrást téve, a jóval impozánsabb Kossuth Lajos utcai ún. „Deutsches Haus” épületbe tegyék át székhelyét.⁷⁸⁽⁷⁸⁾ „Állandóan föl volt lobogózva a Volksbund-ház, minden második ablaknál kilógattak egy hosszú fekete zászlót, rajta a horogkereszttel.”⁷⁹⁽⁷⁹⁾

A látványos növekedéssel büszkélkedő szervezet valóságos és a nyilvántartásban szereplő taglétszáma között azonban hatalmas szakadék tátongott. Bár a németek egy részét – főleg a fiatalabb korosztályt – megszedítette a „Ma Németország a miénk, holnap meg az egész világ!” érzés, teljesen behálózni mégsem sikerült a szőlőnek és földnek élő poncichtereket. A Volksbund ezért, amellett, hogy folyamatosan demonstrálta az együvé tartozás örömét, olyan elsöre apróságnak tűnő segítségekkel próbálta tovább növelni népszerűségét, mint a szőlőműveléshez elengedhetetlen, a korban hiánycikknek számító, drága műtrágya és rézgálic juttatása. Ha valaki igényt tartott rá, akkor a tagok segítettek földje, szőlője megművelésében, fizetni azonban már a belépéssel kellett. További „vonzerót” jelentett, hogy a szervezet, kihasználva az anyanyelvi iskola hiányát, beindította saját, német tannyelvű oktatását. Sokan tehát egyszerű praktícizmusból – és nem a nemzeti szocialista eszmékkel való egyetértés miatt – írták gyermeküket a Kossuth Lajos utcai iskolába, vagy éppen támogatták a Volksbund céljait.

A németektől és a birodalomtól mind jobban tartó helyi politikusok, látva a nemzetiség „ébredését”, olyan tervekkel álltak elő, mint Sopron határőr-várossá nyilvánítása, amely egyet jelentett egy nagyobb honvéd egység odatelepítésével.⁸⁰⁽⁸⁰⁾ Hogy a magyarok félelme mégsem volt teljesen alaptalan, azt bizonyította az az 1939 júniusában a „külföldi németek” számára rendezett gyűjtés is, amelyen a birodalmi adományozók a soproni címert ábrázoló kitzűzőket is kaptak. Az ilyen, és ehhez hasonló hírek miatt Esztergomban például elterjedt, hogy Sopront elcsatolták, a polgármester pedig horogkeresztes zászlót tűzött ki a városházára. Sopronyi-Thurner Mihály ezek után levélben fordult a belügyi államtitkárhoz, és arra kérte, próbáljon meg gátat szabni a hasonló rémhírek elterjedésének.⁸¹⁽⁸¹⁾ Az alsóbb fokú osztrák hatóságok sem hagytak fel a Sopronra vonatkozó követeléseikkel, és ez irányú szándékukat rendszeresen felvetették különféle informális csatornákon, nem kevés fejtörést okozva ezzel a németeknek, és akadályozva a szervezkedés kezdeti szakaszában tartó Volksbundot is.⁸²⁽⁸²⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)54 / Kitelepülés a birodalomba?

Kitelepülés a birodalomba?

Nem egy olyan, a Birodalomban valamilyen szinten megálmodott terv látott napvilágot – például 1939 októberében –, amely a Közép- és Kelet Európában élő németek helyzetén az „anyaországba telepítéssel” („Heim ins Reich”) kívánt változtatni. A Soproni németeknek azonban, bármennyire is nehéz helyzetben voltak, meg sem fordult a fejükben a szülőföld elhagyása és a kitelepülés gondolata. Ebben a helyzetben csak fokozta az ijedtséget a magyar kormány, amely a Sopron környéki német falvakból 6300 ember kitelepítésén gondolkodott.⁸³⁽⁸³⁾ Szavakban a helyzet „normalizálásán” fáradozott Magyarország; ennek ékes bizonyítéka az az 1939. október 25-i keltezésű főispáni levél is, amely felhívta a polgármester figyelmét: a belügyminiszter nehezményezi, hogy a hatóságok – a rendőrség és a csendőrség egyaránt – lekezelően bánnak a németekkel, akiket sváb-, vagy (Basch Ferenc népi német vezér neve után) **403**Basch-huszárnak hívnak. Ezért felszólította a polgármestert,

„hasson oda”, hogy minél kevesebb hasonló ügyről lehessen hallani.⁸⁴⁽⁸⁴⁾

Nem tétlenkedett a bekebelezett Ausztriában az NSDAP Niederdonau tartományi hivatala sem, amely részletes jelentést készített a Sopronban és környékén uralkodó közhangulatról. A „*Lage des Deutschtum(e)s*” címet viselő dokumentum a nyugat-magyarországi németekre leselkedő legnagyobb veszélynek a magyarok töretlen asszimilációs törekvéseit látta. A beszámoló rámutatott arra is, hogy bár a magyar törvények lehetővé teszik, de Sopronban mégsem biztosítják nemhogy a közép-, de még az alapfokú német nyelvű oktatást sem, ezért veszélybe került a németiség identitása, és anyanyelve. A jelentés tartalmazott még egy furcsa, a kisebbségként élő testvérek iránti aggodalmat kevésbé tükröző megjegyzést is. Arra hívta fel figyelmet, hogy a városba egyre több magyar települ be, és veszi el a németek állását, amiért is azok kénytelenek Németország ausztriai területein munkát keresni, rontva ezzel a Birodalom munkanélküliségi mutatóit. „*Nehéz volt az élet, ezért már 1935-től kezdve sokan mentek ki Németországba dolgozni, és hozták be a jólétet szimbolizáló, nagy népszerűségnek örvendő Wanderer és Sachs kismotorokat.*”⁸⁵⁽⁸⁵⁾

A jelentéssel szinte egyidőben kezdett Wehrmacht- és SS-katonák számára gyűjtésbe a németajkú településeken egy meg nem nevezett szervezet. Az akciót azonban „elfelejtették” bejelenteni a Belügyminisztériumnak, megszegve ezzel a 6.189/1923 BM. rendeletben foglaltakat. A tárcza ezért levélben szólította fel az érintett települések első embereit – így Sopron polgármesterét is –, hogy akadályozzák meg a hasonló, engedély nélküli gyűjtéseket, habár hivatalosan nem találtak a városban esetleg folyó adakozásra utaló nyomokat.⁸⁶⁽⁸⁶⁾

Sorra születtek a rendőrségi jelentések – a legtöbb esetben negatív végkicsengéssel – már nemcsak a vendéglőtulajdonosok és a poncichterek nemzethűségéről, hanem minden gyanúsnak mondott német polgárról. Arra is adódott példa, hogy egy német család csak azt követően vásárolhatta meg a kiszemelt ingatlant, hogy a polgármester kikérte a rendőrkapitány véleményét nemzethűségükről és politikai megbízhatóságukról. Előfordult olyan eset is, hogy valakit azért bocsátottak el felsőbb utasításra az állásából, mert jelét adta a Volksbund iránti szimpátiának. Ez történt a város idegenforgalmi irodájának egyik dolgozójával is, akit többször láttak a V.D.U. összejövetelein, ezért 1941. júniusában – fél évvel a polgármesternek címzett titkos jelentés kézhezvétele után – elküldték az irodából.⁸⁷⁽⁸⁷⁾ Ugyancsak a városi rendőrkapitányon múltott, hogy kit lehetett honosítani, és ki az, aki örökre lemondhat arról, hogy meg-, vagy visszakapja a magyar állampolgárságot.⁸⁸⁽⁸⁸⁾

A rendőrségi nyomás és az egységes német birodalom megteremtéséről vizionáló hitleri tervek két tűz közé szorították a soproni németeket. Bár a kitelepítések és a régió birodalomhoz csatolása megmaradt elméleti szinten, az ellentétek tovább 404éleződtek a nemzetiségek között. A Nyugat-Magyarorszáigért folytatott „harcból” a kormány sem maradhatott ki: Gróf Teleki Pál miniszterelnök támogatásával 1940-ben nemzetnevelő előadássorozat indult, amelynek egyik székhelyéül éppen a „leghűségesebb várost” szemelték ki.

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)54 / Az 1940-es nemzetiségi szerződés és az 1941-es népszámlálás hatásai Sopronban

Az 1940-es nemzetiségi szerződés és az 1941-es népszámlálás hatásai Sopronban

Az 1940. augusztus 30-án Bécsben gróf Csáky István magyar és Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter kézjegyével ellátott, a kisebbségi jogok biztosításának látszatát keltő, feladatokkal döntően a magyar felet megterhelő szerződés ratifikálása után Sopronban új erőre kapott a Volksbund,

olyannyira, hogy „fénykorában” több ezer fős szervezetté duzzadt. Az adatokat viszont érdemes óvatosan kezelni, sokszor azt is a tagjegyzékbe vették, aki egy közös vacsorára vagy kulturális programra elment. Ha egy, a beléptetésre kiszemelt gazdálkodónál az „ajándékokkal” sem sikerült elérni a kívánt hatást, akkor pénzzel próbálták meggyőzni. Volt, hogy ez sem vezetett eredményre, ekkor következett az illető anyagi ellehetetlenítése. Előfordult, hogy az illetőt a tudta nélkül jegyzékbe vették. Egy mezőgazdasági gép- és alkatrészkereskedőt – miután többszöri unszólásra is nemet mondott – anyagi ellehetetlenítéssel fenyegetett meg, majd tett tönkre a V.D.U.⁸⁹⁽⁸⁹⁾

Az 1946-os német kitelepítés szempontjából nagy jelentőséggel bír az 1941-es népszámlálás. A januári „összeírással” egyetlen célja volt a Teleki-kormánynak: valós képet kapni a bécsi döntések következtében megnagyobbodott Magyarország etnikai viszonyairól, hogy egy esetleges háború utáni béketárgyaláson statisztikai adatokkal lehessen érvelni egy-egy visszacsatolás jogossága mellett. A kormányfő mindenkitől elvárta, hogy a kérdésekre őszintén válaszoljon. „*Nem akarunk papírmagyarokat*” – írta a Központi Statisztikai Hivatalnak küldött titkos utasításában.⁹⁰⁽⁹⁰⁾

Sopron vármegye 144 ezer lakosa – Sopron nélküli adat – közül 12 071 polgár vallotta magát német anyanyelvűnek. Közülük 10 063-an német, míg 2008-an a magyar nemzetiséget jelölték be. Sopron 42 255 lakója közül 12 633 ember nyilatkozott úgy, hogy német anyanyelvű, 7698-an pedig német nemzetiségűnek is vallották magukat.

„A '41-es népszámláláskor természetes volt, hogy mindenki megvallotta a nemzetiségét. A polgári, gazdálkodó családok büszkék voltak németiségükre, múltjukra: arra hogy még Mária Terézia uralkodása idején érkeztek Bajorországból.”⁹¹⁽⁹¹⁾ „Mi is magyarok voltunk, csak '41-ben édesanyám és én német anyanyelvűnek vallottuk magunkat, hiszen nekem még a bizonyítványaimba – az elemibe és a polgáriba – is az volt beírva, hogy német anyanyelvű.”⁹²⁽⁹²⁾ „Aki úgy érezte, német anyanyelvű, az őszintén **405** megvallotta. Én még mindig úgy érzem, hogy az anyanyelvem német.”⁹³⁽⁹³⁾ A német nemzetiségűek aránya Sopronban a népszámlálás szerint 17,4 % volt.

A '40-es német-magyar megállapodás (a Bécsi Népcsoport Egyezmény) ellenére azonban nem, vagy csak nagyon lassan következett be némi változás a nemzetiségi politikában. Az NSDAP-nak például az arra vonatkozó kérelmét, hogy a Reichenhaller Bauerntheater 1941. április 29-én Sopronban előadhassa „*Das sündige Dorf*” című darabját, már a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium utasította el azzal az indokkal: későn jelezte a szándékát. Mint ahogy az is a tárcától függött, hogy a fővárosban székelő Német Tudományos Intézet tarthat-e nyelvtanfolyamot Sopronban.⁹⁴⁽⁹⁴⁾ Akadtak azonban pozitív példák: 1941. június 8-i levelében a főispán nyomatékosan hívta fel a polgármester figyelmét, a 1924. évi II. tc. és a 7500/1924 M.E. számú rendeletre, amely megkövetelte, hogy azokon a településeken, ahol nemzetiségek élnek, kötelező a hivatalnokoknak beszélni azok nyelvét. Sopron – annak ellenére, hogy továbbra is jelentős mértékben németajkú város volt – nem tett eleget a törvényi kötelezettségnek. A vármegye első embere egy év haladékot adott a köztisztviselőknek arra, hogy megfelelő szinten elsajátítsák a németet. A polgármesternek pedig a nyelvtanulás módszereiről, és eredményességéről minden év januárjában és júniusában tájékoztatást kellett küldenie.⁹⁵⁽⁹⁵⁾ Miközben civil téren, ahogy a fenti példák is mutatják, Magyarország próbált némi ellenállást mutatni a német nyomással szemben, addig a katonai együttműködésekben már engedékenyebbnek bizonyult.

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSEG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)54 / A Waffen-SS-„toborzások”

A Waffen-SS-„toborzások”

A német és a magyar kormány között 1943. májusában megújított szerződés értelmében a Waffen-SS folytathatta a német anyanyelvű, és/vagy német nemzetiségű, 1908 és 1925 között született magyar állampolgárok körében a toborzást. A kiválasztottak – ekkor még csak a megfelelően magas, hibátlan fizikumú fiatalok léphettek be az Waffen-SS-be – azonnal német állampolgárok lettek, és több hónapos kiképzés után rögtön valamelyik fronton találták magukat. A családtagok viszont még csak ígéretet kaptak a birodalmi állampolgárságra. A német hadsereg elit alakulataként számon tartott Waffen-SS-hez a lelkesedés, ha nem is tömegesen, de nagy számban hajtotta a fiatalokat.⁹⁶⁽⁹⁶⁾ Megjegyzendő azonban, hogy míg az első két sorozás önkéntes volt, a harmadik alkalommal azonban már nem volt választásuk az érintetteknek, ezt azonban a kitelepítendőek listájának összeállításánál nem vették figyelembe.

„Inkább a fiatalok léptek be SS-nek, lelkesek voltak, hogy majd ők megmutatják, hogyan is kell harcolni.”⁹⁷⁽⁹⁷⁾ „1942-43 körül csúcsosodott a Volksbund népszerűsége, a korosztályomból, és az osztálytársaim közül sokan elmentek SS-nek. (...) Elszántak 406 voltak és lelkesek.”⁹⁸⁽⁹⁸⁾ „Főleg a fiatalság ment az SS-be, a háború végén azonban már vitték a tizenéveseket. A németek egy része ide húzott, a másik meg oda. Ezért született a sorozások alatt az az ének is, amelyik így szól: Der Horthy braucht zu idioten zum Hitler bracht verein.”⁹⁹⁽⁹⁹⁾ A toborzások megosztották a németiséget: akik nem értettek egyet a népi német érzéssel, azok egyszerűen felcserélték a diktátor és a kormányzó nevét. Sokan tettek így: a Harkáról bevonuló férfiak közül többen a II. magyar hadsereg soraiban vesztek oda Voronyezsnél.¹⁰⁰⁽¹⁰⁰⁾

A német nagyvárosokat sújtó, egyre szaporodó szövetséges bombázások miatt a Volksbund-házban működő iskola kibővült egy vesztfáliai tanintézettel, illetve annak Hitler Jugend-ben „szolgáló” diákjaival, és nevelőkkel. A leendő katonák biztonságba helyezése mellett az áttelepülésnek még egy célja lehetett: demonstrálni a soproni német fiataloknak az összetartozás felemelő érzését. Ennek – bár sok ifjú, köztük a majdani kommunista városi párttitkár is részt vett, – éppen az ellenkezője vált valóra: a helyi és a vesztfáliai diákok között szinte mindennapossá váltak az apróbb, nem egyszer viszont rendőrségi ügyé fajuló súrlódások.¹⁰¹⁽¹⁰¹⁾

Az 1944. március 19-én hajnalban elsőként Sopronba bevonuló német csapatok sokkolták az ébredező várost. *„Mindenki meglepődött, mert elég komoly erővel jelentek meg. Mi a laktanyával szemben laktunk. Így szemtanúi voltunk annak, hogy a németeket nem engedik be a honvédek. Erre azok állig felfegyverezve, dzsipekkel és motorokkal egyszerűen körbevették az épületet. Az egyik kocsiból pedig kiszállt egy magas, ősz hajú tiszt, aki bement tárgyalni. Egy óra múlva kinyíltak a kapuk, és beengedték őket.”¹⁰²⁽¹⁰²⁾*

A barátként beengedett alakulatokat a magyarok félelemmel, a németek pedig felemásan fogadták: a poncichterek lakta Újteleki utcában például pogácsával és borral üdvözölték a katonákat. *„Nagyon kemények, és fegyelmezettek voltak, rendezett sorokban vonultak be. A németek pedig szeretettel fogadták őket.”¹⁰³⁽¹⁰³⁾*

A lelkesedés egészen a már említett, 1944-ben történt kényszersorozás megkezdéséig tartott, ekkor már vitték a tizenéves kamasz fiúkat és idősebb férfiakat is az SS-be, hogy kiképzés nélkül vessék be a Budapestért folytatott, vagy a Felvidéken folyó harcokba.¹⁰⁴⁽¹⁰⁴⁾ *„Az egyik ipari tanonciskolai osztálytársam azon kevés SS-ek egyike volt, aki élve visszatért. Ő mesélte, hogy a felvidéki harcokban úgy lőtték ki a németeket a túlerőben lévő oroszok, mint ahogy a vadászatban szokták a*

nyulakat.”¹⁰⁵⁽¹⁰⁵⁾

A soproni zsidóság gettóba zárása, majd deportálása sem váratott sokat magára, őket a két soproni pályaudvar valamelyikén vagonírozták be, és indították útnak a koncentrációs táborok felé. A „halálvonatok” 1885 főt szállítottak el Auschwitzba, 407ahonnan 1600-án már soha nem tértek vissza.¹⁰⁶⁽¹⁰⁶⁾ A gettó, és a vasúti kocsik őrzésében részt vettek a Sopronból bevonult és bevonultatott SS-ek és zsidóőrök is. „A fiatalok több esetben úgy mentek el zsidóőrnek, hogy odarendelték őket. Az apámat az utolsó percben, 1945-ben vitték el katonának, nem törődött ő azzal, hogy ki kivel háborúzott. Bevitték, és mivel már nem volt más egyenruha, beöltöztették SS-nek, majd elvitték zsidóőrnek. Soha nem beszélt erről senkinek.”¹⁰⁷⁽¹⁰⁷⁾

A Vörös Hadsereg gyors előrenyomulása előbb soproni, majd a határhoz még közelebb fekvő brennbergbányai száműzetésre kényszerítette a nemzetvezetőt, Szálasi Ferencet, miközben Sopron is megismerhette a bombázások borzalmait. Sopront több nagy erejű légitámadás érte – a legborzalmasabb és egyben a legtöbb áldozatot követelő 1944. december 6-án volt. Harka mellett megkezdődött a keleti határ páncélfalának¹⁰⁸⁽¹⁰⁸⁾ nevezett 3 méter mély és 6 méter széles árokrendszer kiásatása a végletekig kimerült munkaszolgálatosokkal, akiket a német falu lakossága az örök segítségével többször látott el titokban élelmiszerral és vízzel.¹⁰⁹⁽¹⁰⁹⁾

A szovjetek közeledtének hírére – eleinte szervezeten – megkezdődött a menekülés. A tisztviselőknek előre jelezniük kellett, hogy hány családtagjukkal és mekkora csomaggal kívánnak ideiglenesen áttelepülni a Birodalomba. 284 hivatalnok és családtagja kérte, illetve kapta meg a meneküléshez szükséges német okmányokat. Sopron közigazgatás nélkül maradt.¹¹⁰⁽¹¹⁰⁾ A szovjettektől való félelmet a nők megerőszkolásáról, illetve a férfiak kényszermunkára hurcolásáról szóló hírek mellett, azokat kihasználva a propaganda tovább fokozta. „Soha sem felejttem el: a Sopron ütőerének számító Várkerületen egy nagy kirakati kalitkában ült egy Sztálint imitáló bábu, amely hosszú ujjával „hívogatta” a járőrelőket: Gyere csak, gyere csak! Mögéje pedig azt írták ki, Szibéria.”¹¹¹⁽¹¹¹⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI NÉMETSÉG KITELEPÍTÉSE 60 ÉV TÁVLATÁBÓL / Stöckert Dávid: A soproni németek kitelepítésének előzményeihez (1921–1946)⁵⁴ / A senki földje

A senki földje

A németek lakta utcák is felbolydultak, sokan csomagolni kezdtek, és ha ideiglenesen is, de elhagyták otthonaikat. „Az oroszoktól való félelmükben főleg azok menekültek, akik a Volksbundhoz tartoztak. Akadtak azonban olyanok is, akik féltek, és ezért döntöttek úgy, hogy ideiglenesen elmennek. Az ilyenek hamarosan vissza is jöttek.”¹¹²⁽¹¹²⁾ „1945-ben amikor mindenki menekült, elment a németek egy része is. Én is elindultam, de nem jutottam tovább, mint az utca vége, mert láttam, hogy édesanyám nem jön, nem hagyja itthon egyedül öreg szüleit, apám meg valahol hadifogságban volt. Az utca végéig jutottam, ahol elsírtam magam, és feltettem a kérdést: hogyha én elmegyek, akkor mi lesz?”¹¹³⁽¹¹³⁾

⁴⁰⁸A soproni, vagy környékbeli születésű Waffen-SS katonák pedig már az alakulatukkal nyugatra menekültek, és legtöbbször soha nem tértek vissza. „Nem mertek hazajönni, mert beégették a kezükbe a vércsoportjukat, ezért féltek a majdan felálló katonai bizottságoktól. Aki mégis visszajött, az is kivágta bicskával a tetoválását, ugyanis a baloldal már munkálkodott.”¹¹⁴⁽¹¹⁴⁾

Egyes települések – mint a már sokat emlegetett Harka, ahol 1945. március 29-én aktivizáltak – saját, a

Wehrmacht segítségével összeállított evakuálási tervvel rendelkeztek. A harkaiak nagy része, 476 fő, az oroszról való félelmében szekereken, és katonai járműveken elhagyta otthonát. A karaván több napos vándorlás után érkezett meg az ausztriai Frankenauba, ahol május elsején jelentek meg az első amerikai katonák.

Akik mégis a maradás mellett döntöttek – főleg az idősebbek, mert nem tudták elhagyni az életüket jelentő portát – az erdőben és a szőlőkben kerestek menedéket. Viszonylag alacsony volt az öngyilkosok száma: a háború végóráiban a szovjetektől való félelmükben 30-an vetettek önkezüikkel véget életüknek. Köztük egy hattagú család, amelynek tagjai március 31-e és április 1-je között akasztották fel magukat és gyermekeiket a padláson. Egy házaspár pedig azért lett öngyilkos, mert fiúk SS századosként szolgált. [115\(115\)](#)

A közelgő Vörös Hadsereg viselkedéséről érkező hírek miatt a főispán elrendelte minden, az oroszok által már megszállt területről érkező menekült kikérdezését, így próbálva megakadályozni a megakadályozhatatlant: a rémhírterjesztést. [116\(116\)](#) Amennyire félték a civilek a részeg, erőszakoskodó oroszoktól, annyira tartottak az alakulatukról leszakadó, magányos, eltévedt, ideges német katonáktól is, akik, hogy megkönnyítsék a menekülést, eldobálták egyenruháikat, amelyekből egy egész kupac feküdt a színház előtti Petőfi téren. [117\(117\)](#) A visszavonuló egységekben voltak helybeliek is, akik hazafelé siettek. Ezt tette azt az a fürstenfeldi születésű katona is, akit szovjetek értek be a brennbergi úton, és lőttek agyon pár kilométerre az otthonától. [118\(118\)](#)

A város napokra a senki földjévé vált. A kivonuló nyilas és német egységek, amit lehetett, magukkal vittek, a fosztogatást pedig a város ellenőrizetlenül maradt lakossága folytatta. A legnagyobb kincset az élelmiszer jelentette, amelynek beszerzése egyre nehezebbé vált. A civilek visszahúzódtak a pincékbe, és ott várták, hogy bevonuljanak az orosz csapatok.

1945. március 31-én, egyes visszaemlékezések szerint viszont csak április elején érkeztek meg Sopronba az első megszálló-felszabadító szovjet katonák, akik szinte azonnal megkezdték a munkaképes férfiak összefogdosását. „Az első éjszaka, mikor bejöttek az oroszok, az anyósomnál voltunk. Oda is bezörgettek éjfél tájban a ruszki, és elvittek árkot ásní, valahova a szőlőkbe. Az egyik pillanatban, amikor levegőt kaptam – nem volt egy katona sem a közelemben – meglógtam, és kerülő úton hazaszöktem.” [119\(119\)](#)

409 Több százra tehető a megbecstelenített lányok, asszonyok száma. Az erőszakoskodások áldozatainak a jelképe lehet az a 18 éves lány, akit édesapja a padláson bújtatott el, az oda vezető utat pedig álcázni próbálta. „Igen szép lány volt. Valaki elárulhatta a részeg oroszoknak, hogy lányt bújtatnak a padláson, mert egész éjszaka hallottuk a sikítást. Másnap találkoztunk a szegény gyermek apjával, aki sírva mesélte, hogy a katona megerőszakolta a lányát.” [120\(120\)](#)

Mindennapossá váltak a betörések, a bombázásokat átvészelt lakásokból előszeretettel gyűjtötték össze az órákat. „A vekkert szinte az összes családban felhúzták. Ezt azonban nem tudta az az orosz, amelyik egy egész zsáknyi órával büszkélkedhetett egészen addig, amíg valamelyik csörögni nem kezdett. Attól annyira megijedt, hogy földre dobva a málháját szitává lőtte azt.” [121\(121\)](#) Az idősebb, nem egyszer vallásos oroszok valamivel civilizáltabban viselkedtek, mint a birodalom belső területeiről érkezett fiatal, rosszul felszerelt és agyonhajtott közlegények.

Elterjedt az oroszok alkohol iránti vonzódásának is a híre, ezért a gazdák vagy elásták a hordókat, vagy egyszerűen kifolyatták a bort. Akik mégis úgy döntöttek, hogy a nem öntik ki, nemcsak a saját, hanem családjuk életét is veszélybe sodorhatták. „Az anyósomnál majdnem három hónapig sikerült titokban megőrizni a bort. Aztán egy vasutas elárulta, és odavezette az oroszokat. Egy szakasz katona kigurította a hordókat, rárakták egy teherautóra, majd lepecsételték a pincét, hogy később

visszajönnek a maradékért. Miután elmentek, fogtam, feltörtem a pecséteket, kiütöttem a hordókat, és aztán a családdal együtt elmentünk. Másnap, amikor visszajöttek, térdig jártak a borban. Ha megfognak, agyonlőttek volna a családommal együtt.”¹²²⁽¹²²⁾

A beérkező szovjet egységekben magyarok is szolgáltak. „Éhesek voltunk, ezért a környékbeli gyümölcsösöket dézsmáltuk. Mindig hárman-négyen mentünk, mindegyikünk választott egy-egy fát vagy ágat. Egy alkalommal a tőlem jóval messzebb csemegéző barátom átkiabált, hogy ne csak magamnak szedjek, hanem annak is, aki segít enni. Kérdeztem, miért ki az? Erre visszakiabált, hogy egy orosz áll a fám alatt. Erre egy heccelős mondókával válaszoltam. Majd ettünk tovább, és mindenfélét kiabáltunk egymásnak. Mivel csak állt és várt a fám alatt az orosz, gondoltam, rázok neki is egy kevés gyümölcsöt. Amikor jóllakott, akkor tiszta magyarsággal megkérdezte, melyikünk kiabálta a mondókát? No, erre másztunk is gyorsan, egyszerre fölfelé, és közben ismételtük, hogy nem én, nem én. Ez annyira felidegesítette a sebesült katonát, hogy megfenyegetett minket, ha nem jövünk le, akkor lelő minket. Ekkor bevallottam, hogy én voltam, közben pedig arra gondoltam, tudok olyan gyorsan futni, hogy elmeneküljek. Amint leértem az alsó ágra ugrottam is, de megcsúsztam, és ezt kihasználva akkora pofont adott az orosz bal kézzel, hogy azt hittem elszédülök. Majd rám ordított: hogy merem azt mondani egy felszabadító vöröskatonának, amit kiabáltam. Ezután elballagott, mi meg féltünk, és elkezdtünk futni, mert ki tudja, mit művel, ha beiszik és visszajön.”¹²³⁽¹²³⁾

410. „Veliünk szembe egy orosz őrnagyot és egész családját szállásolták be. A fia állandóan bokszolni akart, egyszer neki is álltunk verekedni, amely annyira elfajult, hogy az ajtófélfához támasztott fejsze után nyúltam, hogy agyoncsapjam az orosz fiút. Nagybátyám állított le. Mindezt látta a tiszt csicskása is, aki este, amikor beivott, átjött és végigzúzta az összes ablakot az udvarban. Amikor belépett a konyhánkba, szegény nagyapám állt közénk, mert az orosz bajonettel a kezében át akart ölelni. Uzsgyi rohantam ki, és futottam át másik nagyszüleimhez. Akik nehezen nyitottak kaput, mert akkoriban az oroszról való félelmében mindenki bezárkózott.”¹²⁴⁽¹²⁴⁾

A vörös katonák bosszúja elérte a Kossuth Lajos utcai Volksbund házat is, amelyet feldúltak, az iratokat – taglistát, és más a későbbiekben még értékesnek bizonyuló dokumentumot – pedig egyszerűen a latrinagödörbe szórták. A pusztítás mértékét elsőként Sopron főlevéltárosa, Házi Jenő tapasztalhatta meg, aki a potsdami konferencián elhangzottakat magyarrá fordítva rájött az ott őrzött listák értékére. Ezért a Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet két pedagógusával együtt megkezdte a fellelhető és még használható dokumentumok összegyűjtését és megtisztítását. Az önkéntes munka sokkal később kötelezővé vált, 1945. áprilisában Házi Jenőt hivatalosan is megbízták a Volksbund-iratok rendezésével és őrzésével.

Nyárra mind több menekült tért haza, '46 első hónapjaiban pedig az amerikai fogságba került honvédek egy része is hazaérkezett. Sopronba lassan visszatért az élet, megkezdődött a romeltakarítás, valamint a háborús károkat elszenvedett szőlők rendbetétele, nem egy esetben újratelepítése. A földreformrendelet – amelyre hivatkozva megkezdtek a kiválasztott földek elkobzását – viszont már sejtetett valamit abból, ami a németekre várt. 1945. szeptemberében a Sopron vármegyében elkobzott földek – köztük a volksbundista, vagy annak vélt gazdák földjeivel – nagysága elérte a 3480 kataszteri holdat. Az 1945. novemberi választásokon Sopronban és a vármegyében is az a Kiszgazda Párt nyert, amelyik radikálisan, és gyorsan, a várható következmények felmérése nélkül kívánta megoldani a német kérdést. Így tett az április 20-án munkába álló új főispán, Hám Tibor is, aki nem volt tisztában sem a régió nemzetiség és gazdasági viszonyaival, sem annak történelmével. Már az első hivatali napján át akarta hajtani a határon az összes németet, nem kis megdöbbenést váltva ki a soproniakból.¹²⁵⁽¹²⁵⁾ Az események tragikus alakulása azonban végső soron nem helyi szinten dőlt el.¹²⁶⁽¹²⁶⁾